

Riktlinje för inköp och upphandling av livsmedel

Beslutad av Kommunstyrelsen 12 juni 2013

program

policy

handlingsplan

riktlinje

VÄSTERÅS STAD

program	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet med utvecklingen av Västerås som ort inklusive koncernen Västerås stad
policy	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet i koncernen Västerås stad
handlingsplan	anger strategier och konkreta åtgärder för att nå den politiska viljeinriktningen och fastställda mål på olika nivåer i organisationen
riktlinje	säkerställer ett riktigt agerande och en god kvalitet i handläggning och utförande i koncernen Västerås stad

Riktlinje för inköp och upphandling av livsmedel

Den här riktlinjen gäller för Västerås stad. Riktlinjen tillämpas vid upphandling av livsmedel, måltidsentreprenader samt den del av driftsentreprenader som avser måltider och vid alla avrop på upphandlade avtal.

Syfte

Syftet med riktlinjen är att den ska bidra till bättre styrning vid upphandling genom att tydliggöra vilka krav vi vill, kan och får ställa på produkter, på tjänster och på livsmedelsleverantörerna och därmed underlätta såväl beslut i berörda nämnder/styrelser som tjänstemannahantering av upphandlingarna och inköpen. Riktlinjen ska också underlätta att nå såväl nationella som stadens mål kopplade till livsmedel.

Måltiden

Måltiden är en viktig källa till näring och hälsa men måltiden har även stor betydelse för att skapa glädje, samhörighet och gemenskap och olika målgrupper har olika behov. Varje nämnd och styrelse ansvarar för att ta fram riktlinjer för sin verksamhet och komponera måltider för sin målgrupp på rätt sätt utifrån gällande lagar, rekommendationer och styrdokument.

Ät S.M.A.R.T-modellen (bilaga 1) ska ligga till grund för ett hållbart förhållnings-sätt kring mat och livsmedel i verksamheter finansierade av Västerås stad. Ät S.M.A.R.T står för:

Större andel vegetabilier
Mindre utrymme för ”tomma kalorier”
Andelen ekologiskt ökas
Rätt kött- och grönsaksval
Transportsnålt

Respektive nämnd och styrelse ska besluta om hur riktlinjen ska anpassas till nämndens verksamhet, oavsett om utföraren är egen regi eller extern.

Avrop

Avrop av livsmedel och måltider ska syfta till att nå stadens mål med hjälp av lagar, direktiv och rekommendationer, riktlinjens prioriteringar och stadens övriga styrdokument som har koppling till området (bilaga 2):

- 50% ekologiska livsmedel år 2015, med extra fokus på de animaliska produkterna. Detta är ett delmål då målet för avrop av livsmedel och måltider är 100 % ekologiska och närproducerade/klimatsmart transporterade råvaror.
- Ökad andel inköp över avtal
- Ökad nöjdhet gällande mat som serveras inom kommunalt finansierade verksamheter
- Förbättrad placering i miljörankingen
- Öka antalet etiskt märkta produkter för avrop
- Kaffe, te, choklad, kakao, bananer, socker ska vara etiskt märkta.

Styrdokument Västerås stad

Västerås stads har flera styrdokument med kopplingar till området och som måste beaktas vid upphandling och inköp av livsmedel, bland annat Upphandlingspolicyn, Strategisk plan, Klimatprogrammet, Miljöprogrammet och Folkhälsoprogrammet. Se bilaga 2.

Det kan även förekomma nämndspecifika styrdokument inom området, vilka också ska beaktas.

Fairtrade

Västerås är en Fairtrade City, vilket bland annat innebär att staden ska kunna erbjuda etiskt märkta produkter inom våra avtal för så många livsmedelsprodukter som möjligt samt att alla verksamheter ska konsumera etiskt märkta produkter. Kommunstyrelsen har därför antagit mål för etiskt märkta produkter och inköp ska utföras så att målen nås. Se bilaga 2.

Upphandling

Alla upphandlingar ska säkerställa att avrop kan göras så att stadens mål och ambitioner kan nås.

- Lagstiftning och stadens styrdokument anger lägsta nivå för krav som ska ställas vid upphandling vilket innebär att högre krav kan ställas i varje enskild upphandling.
- Krav ska ställas med Ät S.M.A.R.T och stadens mål som ledstjärnor.
- Alla krav som ställs ska kunna följas upp och det ska finnas en plan för hur uppföljning ska ske.
- Vid upphandling ska krav om djurskydd ställas som minst motsvarar svensk djurskyddslagstiftning. Vilka krav som ska ställas utöver EG-förordningarna finns i bilaga 3.

Uppföljning och ansvar

Stadsledningskontoret

- Följer upp att styrelser och nämnder antagit egna riktlinjer.
- Följer upp stadens mål enligt plan för respektive styrdokument med årlig information till Kommunstyrelsen.

Berörda nämnder och styrelser

- Antar egna riktlinjer samt följer upp riktlinjerna i den egna verksamheten.

Lagar, direktiv och rekommendationer

De lagar och direktiv som är styrande inom området anger den miniminivån som vi ska uppfylla. På Livsmedelsverkets hemsida finns förteckning över alla regler som gäller över hela livsmedelsområdet.

Skollagen ställer krav på att skolmåltiderna ska vara näringsriktiga.

Socialstyrelsen ger ut rekommendationer kring mat och måltider.

Bilagor

Bilagorna till riktlinjen kan förändras över tid. Sök därför alltid respektive underliggande dokument eller informationskälla för aktuell information.

Nr	Bilaga
1	Ät S.M.A.R.T.
2	Styrdokument och antagna mål
3	Krav om djurskydd vid livsmedelsupphandling

BILAGA 1

Ät S.M.A.R.T

- Större andel vegetabilier
En uthållig kost innehåller mycket vegetabilier på tallriken och en liten mängd animalier. Med vegetabilier menas allt från växtriket som grönsaker, baljväxter, rotfrukter, spannmål och frukt. Köttätande innebär en energikrävande omväg jämfört med att äta vegetabilier och kan därigenom minska onödiga energi-relaterade miljöutsläpp som ger negativ klimatpåverkan.
- Mindre utrymme för tomma kalorier
Med tomma kalorier avses mat som ur näringssynpunkt inte behöver, exempelvis godis, läsk, chips, pommes frites, kakor, glass och dylikt. Dessa varor innehåller mycket fett och socker men ger oss inte mycket vitaminer, mineraler etc. och de ger ingen långvarig mättnad. Många varor är dessutom resursslösande och tillverkning och transporter är onödigt miljöbelastande.
- Andelen ekologiskt ökas
Nationellt finns ett mål om 25 % av den offentliga sektorns mat ska vara ekologisk. Västerås stads målsättning är 50 % år 2015. Ekologisk mat stödjer utvecklingen mot en giftfri miljö och kretslopps jordbruk. Odling sker utan bekämpningsmedel, konstgödsel och GMO¹.

Välj certifierade ekologiska livsmedel.

Välj etiskt märkta livsmedel som i de flesta fall även är ekologiskt odlade. Se vilka produkter som ska vara etiskt märkta i bilaga 2.

- Rätt kött- och grönsaksval
Välj rätt kött som främjar den biologiska mångfalden och rätt grönsaker som ger mer näring och odlas energisnålt.

För rätt val hänvisas till Köttguiden som är framtagen av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).²

Välj fisk som är MSC-märkt för hindra utfiskning och skyddar den marina miljön.

Välj mer frilandsodlade och grövre grönsaker som ger mycket näring framför växthusodlade grönsaker. Välj frukt och grönsaker som är anpassade till främst svensk säsong.

- Transportsnålt
Transporterna är en del av matens miljöpåverkan som vi kan påverka genom att välja produkter som transporterats på ett energieffektivt sätt.

¹ Genetiskt modifierade organismer

² <http://www.kottguiden.se/>

Välj att tillaga maten på ett hantverksmässigt sätt där råvarorna utgör grunden. Det är mer transporteffektivt än halv- eller helfabrikat.

Välj mer närproducerade livsmedel framför produkter med lång transportsträcka.

Välj grönsaker anpassade efter främst svensk säsong framför grönsaker med lång transportsträcka alternativt växthusodlade.

Aktuell information om Ät S.M.A.R.T. finns på www.folkhalsoguiden.se

BILAGA 2

Styrdokument och antagna mål i Västerås stad

Västerås stads har ett antal styrdokument som innehåller målsättningar kring livsmedel, djurhållning, miljö eller klimat och som måste beaktas vid upphandling och inköp av livsmedel. Nedan redogörs för de främsta.

Inköps- och upphandlingspolicyn

Upphandlingspolicyn gäller för all upphandling och alla inköp av varor, tjänster och entreprenader i Västerås stad. Policyn är överordnad Livsmedelsriktlinjen.

Några punkter att lyfta fram ur Upphandlingspolicyn:

- Alla upphandlingar och inköp ska göras med nyttjande av de konkurrensmöjligheter som finns och aktivt bidra till att flera aktörer kan verka på marknaden, såväl små som stora.
- Alltid beakta miljö och sociala/etiska krav i syfte att verka för en hållbar utveckling.
- Vid upphandling av livsmedel ska minst motsvarande krav ställas på livsmedel som ställs på svensk livsmedelsproduktion.

Strategisk plan för Västerås stad 2012-2015

Strategiska mål och indikatorer med koppling till denna riktlinje och hur riktlinjen ska bidra till positiv effekt på indikatorerna:

Stadens verksamheter ska kännetecknas av hög kvalitet och kostnadseffektivitet

- Att nöjdheten gällande maten som serveras inom kommunalt finansierade verksamheter ökar
- Att andelen inköp över avtal ökar

Västerås ska vara Sveriges bästa miljökommun

- Att andelen ekologiska livsmedel ökar (mål 50% år 2015)
- Att placeringen i miljörankingen förbättras (mål nr 1 år 2015)

Klimatprogrammet

Maten är en del av Västerås klimatprogram. Mål finns för att minska klimatpåverkan från stadens livsmedelsinköp. Inriktningen är densamma som för de livsmedelsprojekt som drivs i staden - att köttkonsumtionen och matsvinnet ska minska.

Enligt klimatprogrammet ska bland annat:

- Upphandling av matentreprenörer och boenden för vård- och omsorg ha samma krav på klimatanpassning av matsedlar och följa Ät S.M.A.R.T
- I stadens upphandlingspolicy ska tydligt anges hur en livsmedelsupphandling ska klimatprofileras, både vad gäller krav och uppföljning.

Miljöprogrammet

Västerås stads miljöprogram anger att staden aktivt och kontinuerligt ska arbeta för att minska vår klimatpåverkan samt aktivt arbeta för att minska mängden och spridningen av miljö- och hälsofarliga ämnen.

I miljöprogrammet finns även följande punkter som knyter an till utvecklingen av riktlinjer för livsmedel:

- Väga in miljöhänsyn i stadens beslutsprocesser och miljöanpassa stadens samtliga verksamhetsområden.
- Vid upphandling av varor och tjänster fungera som en pådrivande kraft i arbetet för ett hållbart samhälle.
- Ständigt förbättra stadens arbete för en bättre miljö.

Folkhälsoprogrammet

I Folkhälsoprogrammet finns ett kapitel om kost och matkultur. Där står bland annat om kulturellt och näringsriktigt anpassad mat i våra verksamheter och att maten ska komma från sunda och säkra livsmedel. Maten och måltiden ska utgöra ett tillfälle till avkoppling och njutning.

Utmaningar kopplade till riktlinje för livsmedel:

- Uppmuntra till goda matvanor.
- Servera alla måltider i trivsamt miljö.
- Intressera västeråsarna att äta mer frukt och grönsaker.
- Verka för att mat som serveras inom offentlig verksamhet är god och näringsriktig.
- Skapa efterfrågan på fler nyckelhålmärkta och kravmärkta luncher på restauranger, gatukök och caféer.

Mål på rättvisemärkta produkter

Kommunfullmäktige beslutade 2004 att

- Det kaffe och te som köps in eller upphandlas av kommunala förvaltningar ska vara rättvisemärkt.

Kommunstyrelsen antog i december 2012 mål om etiskt märkta produkter. Följande mål avser livsmedel:

- Antalet etiskt märkta produkter för avrop ska öka.
- Choklad, kakao, bananer, socker (...) som köps in av Västerås stads verksamheter etiskt märkta.

Krav på att fler produkter ska omfattas av kraven ovan kan komma.

BILAGA 3

Krav om djurskydd vid livsmedelsupphandling

Förslag på krav om djurskydd att användas vid livsmedelsupphandling

I detta dokument redovisas ett antal krav om djurskydd som är möjliga att ställa i en offentlig livsmedelsupphandling.

EU:s lagstiftning utgör grunden för våra upphandlingar gällande konventionella animaliska produkter och kompletteras med ett antal spetskrav för att säkerställa djurskydd som motsvarar nivån i svensk djurskyddslagstiftning. För upphandling av ekologiska livsmedel gäller EG-förordningen 834/2007 om ekologisk produktion som miniminivå och kompletteras med några spetskrav.

Vägledningar

En köttguide har tagits fram som ett forskningsarbete på SLU (Statens lantbruksuniversitet). Den syftar till att vägleda konsumenten att välja rätt kött ur miljösynpunkt och djurskydd.

www.kottguiden.se

MSC är den enda internationella oberoende märkningen av viltfångad fisk som tryggar fiskarters överlevnad och den är godkänd att räknas som en del av den ekologiska andelen livsmedel.

www.msc.org

Världsnaturfonden, WWF, har tagit fram en fiskguide som ger en överblick över situationen för olika fisksorter gällande hotbild och tillgång av olika bestånd.

www.wwf.se

Västerås stads krav för den ekologiska produktionen

EG-förordningen 834/2007 om ekologisk produktion anger miniminivå för ekologisk produktion. Utöver det ska nedanstående krav uppfyllas för att motsvara Västerås stads definition av ekologiska livsmedel.

Beteskrav	Alla djurslag ska ha tillgång till bete under lämplig del av året (minst 4 månader).
Stympning och svanskupering	Förbud mot stympning och svanskupering gäller i alla sammanhang.
Viltfångad fisk	Fisk ska vid upphandling lägst motsvara MSC-krav. Alternativet är KRAV-märkt fisk där reglerna omfattar hela fiskproduktionen.
Odlad fisk	Inga krav ställs på inköp av ekologisk odlad fisk då det finns i mycket liten omfattning. Odling av blåmussla och lax är godkänd av KRAV

Västerås stads krav för den konventionella produktionen

Ursprung	Råvara från nöt, svin, får, fjäderfä, ägg och honung ska vara märkt med ursprungsland. Det ska också gå att kontrollera var djuren är födda och uppfödda. Alternativt även krav på ursprung av sammansatta produkter (hel/halvfabrikat) där ovanstående ingår.
Antibiotika	Får bara ges till djur efter förskrivning av veterinär och endast användas för att förebygga eller bota sjukdom.
Transporter till slakt	Maxtid för resa till slakt är 8 timmar. Svensk lag accepterar undantag för fjäderfä och nöt om det är långt till närmsta slakteri. För fjäderfä högst 12 timmar och för nöt 11 timmar.
Slaktmetod	Alla djur ska alltid bedövas innan avblodning sker.
Stympning och svanskupering	Förbud mot stympning och svanskupering gäller i alla sammanhang.
Beteskrav - nötkreatur och får/lamm	Bete är obligatoriskt 2-4 månader lämplig del av året med undantag för ungtjurar som slaktas vid ca 15 månaders ålder.
Stallinredning - gris	Strö ska finnas i sådan mängd att grisarnas bökebehov tillfredsställs. Alla grisar inklusive suggor ska röra sig fritt. Endast om suggan kan utgöra en fara för sina kulingar får hennes rörelsefrihet begränsas några få dagar med grind mot kulingarna.
Stallinredning - värphöns	Ägg ska produceras av frigående höns inomhus, alternativt frigående höns som har tillgång till rastgård ute.
Stallinredning - kyckling	Kycklingar ska ha ett utrymme som innebär max 36 kg kyckling/m ² .
Jätteräkor	Jätteräkor upphandlas ej.

VÄSTERÅS STAD

Stadsledningskontoret • 721 87 Västerås
Telefon 021-39 00 00 • www.vasteras.se